

ฐานะของผู้หญิงในสมัยเฮอัง จากอนุทิน คะเงะโร¹

ดร. ปรีชา อิงคาภิรมย์ โสริเอะ²

ภาพพจน์ของผู้หญิงญี่ปุ่นที่หล่อหลอมตัวเองในชุดกิโมโนที่ทอด้วยผ้าไหมอย่างดิหลากสีหลายชั้นสวยงาม ที่ชาวต่างชาติอยากเห็นเพราะความหรูหรา แปลกตา นับวันก็ยังมีให้เห็นบางตาลงทุกที ฐานะของผู้หญิงญี่ปุ่นมักเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์จากคนทั่วไปในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตก ว่าด้อยกว่าผู้ชายมาก คำกล่าวนี้ถูกต้องเพียงไรเกี่ยวกับคำถามนี้ การที่จะกล่าวสรุปอย่างหยาบ ๆ จากบทบาททางสังคมของผู้หญิง

ญี่ปุ่นที่มีน้อยกว่าชาวตะวันตกแต่เพียงอย่างเดียวคงไม่ถูกต้องนัก ถ้าเช่นนั้นหมายความว่า ฐานะของผู้หญิงเหนือกว่าผู้ชายหรืออย่างไรสำหรับประเด็นนี้ ถ้ามองจากบันทึกดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น นักประวัติศาสตร์คงจะปฏิเสธถึงฐานะที่เด่นกว่าของผู้หญิงในสมัยโบราณไม่ได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งบันทึกสมัยโบราณของผู้หญิงเกี่ยวกับการกำเนิดของโลกมนุษย์ เช่นในหนังสือ โคะจิกิ³ และ นิฮงโชะคิ⁴ กล่าวถึง

¹ คะเงะโร นิกิ (อนุทินกะเงะโร) อาจตีความได้หลายความหมาย ความหมายแรก อาจหมายถึงแมลงเม่าชนิดหนึ่ง ความหมายที่สอง อาจหมายถึงความร้อนที่ระอุเป็นประกายในท้องฟ้าหน้าร้อน หรือ “คลื่นความร้อน” แต่ Seidensticker ให้ความหมายชื่อเรื่องนี้เป็นภาษาอังกฤษว่า “The Gosamer Years” ซึ่งเป็นการตีความหมายจากความรู้สึกของผู้เขียนในประโยคสุดท้ายของภาคที่หนึ่งของเธอที่ว่า “ในขณะที่คิดถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่พึงพอใจที่ตัวเองบันทึกในอนุทินนี้ ตัวเองก็อดสงสัยไม่ได้ว่าเขียนเรื่องราวอะไรเป็นแก่นสารไปบ้างหรือไม่ ดังนั้นจึงอยากเรียกอนุทินนี้ว่า คะเงะโร ซึ่งก็คือ “ความร้อนที่ระอุเป็นประกายในท้องฟ้าหน้าร้อน” อย่างไรก็ตาม ถ้าจะดูจากความหมายทั้งสองอัน คิดนเองก็คิดว่า คำว่า คะเงะโร เป็นได้ทั้งสองความหมาย ถ้าจะมองในแง่ที่แปลว่า แมลงเม่า ก็เหมาะกับสำนวนที่คนญี่ปุ่นชอบใช้เป็นอุปมาอุปไมยกับชีวิตที่ไม่จีรังของมนุษย์ที่ว่า คะเงะโร โนะ อโนะทชิ (ชีวิตที่เหมือนแมลงเม่า) หรือถ้าจะมองในด้านความรู้สึกด้านจิตใจ ที่ว่าชีวิตของเธอไม่มีแก่นสาร และมีแต่ความทุกข์ใจ ความรู้สึกดังกล่าวก็น่าจะเข้าได้กับความร้อนระอุเป็นประกายในจิตใจของเธอ เช่น ความร้อนจริง ๆ ที่เกิดในท้องฟ้าหน้าร้อน

² อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ Donald Phillipi, tr., *Kojiki*. Tokyo : University of Tokyo Press, 1968.

⁴ W.G. Aston, tr., *Nihongi*. Tokyo : Charles E. Tuttle Co., Inc., 1980.

เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นผู้หญิงคือ เทพอะมะเตะระสี (สุริยเทพ) แม้ว่าจะเป็นเพียงเทพนิยายที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นก็ตาม แต่ความมีอิทธิพลในการให้กำเนิดโลกมนุษย์ของเทพอะมะเตะระสีสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในสมัยโบราณของผู้หญิงญี่ปุ่น ไม่เพียงเท่านั้น ในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นหลังจากปี ค.ศ. 592 เป็นต้นมา เกือบ 2 ศตวรรษญี่ปุ่นมีจักรพรรดินีปกครองญี่ปุ่นถึง 6 คน และขึ้นครองราชสมบัตินานถึง 113 ปี⁵ นอกจากนี้บทบาทในการปกครองประเทศแล้ว ผู้หญิงญี่ปุ่นในสมัยศตวรรษที่ 9-12 หรือสมัยเฮอัง ยังมีบทบาทอย่างมากในการผลิตผลงานล้ำค่าทางวรรณกรรมแก่ญี่ปุ่น วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่และเป็นอมตะ ซึ่งเป็นที่รู้จักดีแม้แต่คนในปัจจุบัน ล้วนเป็นฝีมือของผู้หญิงชั้นสูงในสมัยเฮอังแทบทั้งสิ้น เช่น เก็นจิ โมะโนะงะวะตะริ (เรื่องราวของยอดนักรักเก็นจิ) โดย มุระซะกิ ชิกิบุ มะคุระโนะโซชิ เซโชนะงะอิชิมิ ชิกิบุ นิคคิ (อนุทินของ อิชิมิชิชิกิบุ) และ คะเงะโร นิคคิ (อนุทินของ คะเงะโร) หรือที่รู้จักกันดีว่า “แม่ของมิทซึชิซึนะ” นั่นก็เป็นผู้หญิงชั้นสูงคนหนึ่ง ในสมัยเฮอัง เช่นกัน

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น พอที่จะนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงว่าผู้หญิงญี่ปุ่นมีฐานะเด่นหรือเหนือกว่าผู้ชายได้หรือไม่ ดิฉันรู้สึกลังเลใจ

เพราะถ้าเราดูเท่าที่ ตลอดจนพฤติกรรมการแสดงออกของผู้หญิงในปัจจุบัน และในสมัยโบราณที่ถูกสั่งสอนว่าต้องนอบน้อมเชื่อฟังอยู่ในโอวาทสามี ค่านิยมดังกล่าวก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แม้ว่าบทบาททางสังคมของผู้หญิงญี่ปุ่นแม้จะเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยโบราณบ้างก็ตาม แต่จากการสำรวจของกรมแรงงานในปี พ.ศ. 2517 แม้จะมีผู้หญิงที่ทำงานตามบริษัท หรือ “ออฟฟิส-เลต” (O.L.) สูงถึง 73% ก็ตาม ผู้หญิงที่มีตำแหน่งระดับบริหารสูงสุดในบริษัทใหญ่ เป็นนักวิชาการ แพทย์ หรือนักวิทยาศาสตร์มีเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์ และในจำนวน 70 กว่าเปอร์เซ็นต์ที่เป็น O.L. นี้ มักจะทำงานประเภทเป็นเสมียน สมัทบัญชี ทำหน้าที่เดินเรื่องถ่ายเอกสาร และรวมทั้งยังต้องทำหน้าที่เสิร์ฟน้ำชาให้พวกผู้ชายในบริษัทเดียวกันอีกด้วย⁶

สิ่งที่ดิฉันหยิบยกขึ้นมาเป็นเพียงการมองจากบันทึกเทพนิยาย ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ตลอดจนบทบาททางสังคมของผู้หญิงญี่ปุ่น จากการสำรวจของกรมแรงงาน แต่ถ้าอยากรู้ว่าฐานะของผู้หญิงญี่ปุ่นในสมัยเฮอัง เป็นอย่างไร เราจะตอบเพียงแค่ว่าจากผลงานทางวรรณกรรมที่เขียนเกี่ยวกับความรักของผู้หญิงชั้นสูงเหล่านั้น แค่นั้นย่อมไม่เพียงพอ เพราะอย่างน้อยที่สุดแหล่งที่ให้ข้อมูลที่แท้จริง และทำให้เราทราบ

⁵ Joyce Lebra, Joy Paulson and Elizabeth Powers. *Women in Changing Japan*. pp. 3, 5, 7.

⁶ Women's and Minor's Bureau, *The Status of Women in Japan*. Japan : Ministry of Labor, 1974.

ชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยเฮอันนั้นคงไม่มีใครสามารถมองข้าม อนุทินคะเงะโร ของผู้หญิงชั้นสูงคนหนึ่ง ซึ่งบันทึกเรื่องราวชีวิตประวัติจริง ๆ และความรู้สึกส่วนลึกของจิตใจเธอในอนุทินเล่มนี้ได้

ดิฉันจึงใคร่อยากจะเขียนเกี่ยวกับฐานะของผู้หญิงญี่ปุ่นซึ่งมีความขัดแย้งกันอย่างมากเมื่อมองจากหลายด้าน และยังเป็นที่ถกเถียงกันมาก แม้ในปัจจุบัน โดยจะใช้มาตรฐานจากข้อเท็จจริงในบันทึกที่เธอเขียนในช่วง 21 ปีจากช่วงปี ค.ศ. 954-974 ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เขียนอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผย นับตั้งแต่เธอแต่งงานกับคะเนเอะเอะ หลานชายของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือ ริเจ็นท์ ในตระกูลฟูจิวาระ ที่มีบทบาทอย่างมากทางการเมืองในสมัยเฮอัน มาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่า ฐานะของผู้หญิงในสมัยเฮอัน เป็นเช่นไร

รายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียนและชีวิตของเธอ นอกจากอนุทินนี้แล้ว แทบจะไม่มี และไม่เป็นที่เปิดเผย ทราบแต่ว่าเธอเป็นลูกสาวในระดับผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยเฮอัน พ่อของเธอคือ ฟูจิวาระ โทะโมะยะชิ ไม่มีใครทราบว่าเธอเกิดเมื่อไร และชื่ออะไร สิ่งทีทราบเกี่ยวกับตัวเธอก็คือ ช่วง 21 ปี ของชีวิตแต่งงานของเธอเท่านั้น หลังจากนั้นก็ไม่ทราบอะไรมาก แต่รู้ว่าเธอตายหลังจากปี ค.ศ. 974

ถ้าอ่านจากอนุทินนี้ อาจกล่าวได้ว่า ฐานะของผู้เขียนก่อนแต่งงานไม่ได้ด้อยไปกว่าฐานะของผู้ชาย ทั้งนี้เพราะเมื่อตอนคะเนเอะเอะของผู้เขียนให้แต่งงานด้วยโดยส่งกลอนรักพรรณนาถึงความรักที่ตนมีต่อผู้เขียนอย่างมากมาย ตลอดจนเรียกร้องให้เธอแต่งงานด้วย แต่ผู้เขียนกลับไม่สนใจ และส่งกลอนตอบกลับไปด้วยทำที่ที่หยิ่ง และกระทบบกระทั่ง เย้ยหยัน แทนที่จะสำรวมและถ่อมตัวว่า

“ขออย่าให้นกน้อยต้องสูญเสียเสียงเพลงในป่าใหญ่ที่ไม่มีใครร้องตอบเลย”

แม้ว่าเธอจะสามารถแสดงความรู้สึกออกไปตรงๆ และมีฐานะที่แจ่มชัดของเธอเอง แต่เธอก็หาได้มีสิทธิ์ขาดในการที่จะเลือกคู่ครองของเธอเองไม่ เพราะในอนุทินของเธอ พ่อแม่ของเธอมีอิทธิพลอย่างมากในการเลือกคู่ให้เธอ ทั้งๆ ที่เธอดูเหมือนจะไม่ชอบคะเนเอะเอะ ตั้งแต่ต้น และไม่ยินดียินร้ายในการตอบกลอนรักที่เขาส่งมา แต่เมื่อทนการรบกวนของแม่หลายครั้งไม่ได้ เธอก็เลยส่งกลอนรักตอบคะเนเอะเอะ และในที่สุดก็แต่งงานกับเขา

ในอนุทินบันทึกว่า

กระดาสที่ส่งมาก็ไม่ได้สวยงามเหมาะสมกับโอกาส

และลายมือที่เขียนมาก็แสนแย่

ทั้ง ๆ ที่ฉันได้ยินว่าเขาเป็นคนที่มี

ลายมือสวย

ฉันอดสงสัยไม่ได้ว่าเขาอาจจะให้คนอื่นเขียนแทนก็ได้

ฉันไม่ค่อยอยากจะตอบจดหมายเขา แต่แม่ก็ยืนกรานว่า

จดหมายจากสุภาพบุรุษ เช่น เขาไม่ควรจะไปมองข้าม

ในที่สุด ฉันก็เลยส่งกลอนตอบเขาไป นี่คือจุดเริ่มต้น เขาส่งกลอนมาหลายอัน

แต่ฉันก็ไม่ได้ใส่ใจตอบเขาแต่อย่างไรมแม่พูดกับฉันว่า

เจ้าจะไปปฏิเสธชายคนนั้นไม่ได้ เจ้าต้องเลิก

ทำตัวเหมือนเด็กเสียที ในที่สุดฉันก็เลยให้สาวใช้ในวังแต่งโคลงที่เหมาะสม

แต่ก็ไม่ได้หวานจ้อยอะไร ดูเหมือนว่าแม้ฉันจะให้คนอื่นตอบแทน เขาก็ยังรู้สึกดีใจ

ในทางทฤษฎีพระราชบัญญัติในสมัยศตวรรษที่แปด หรือ ริทซีเรียว มีบทบัญญัติไว้ว่า ให้คู่สามีภรรยามีคู่สมรสได้เพียงคนเดียว ถ้าชายใดมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน จะได้รับโทษ แต่ในทางปฏิบัติดูเหมือนจะไม่ได้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย เพราะเป็นที่รู้จักกันอย่างแน่ชัด

เมื่อคะเนอิเอะมาสู่ขอผู้เขียน เขามีภรรยาชื่อ โทะคิชิเมะ และลูกคนหนึ่งชื่อ มิทซึตะคะ แต่พ่อแม่ของผู้เขียนก็หาได้คิดว่าการสู่ขอนี้เป็นการพูดกลับกลอก ไม่ได้เรื่องแต่อย่างใด หรือแม้แต่ตอนที่ อุมะ โนะ คิมิ (หรือ โทะ-โอะ-โนะริ) ขอลูกบุญธรรมของผู้เขียน เขาอายุ 40 ปี แต่งงานและมีลูกชาย 3 คน และลูกสาว 2 คน⁷ สำหรับคะเนอิเอะเอง หลังจากแต่งงานกับผู้เขียน เขาก็มีเมียน้อยอีก 5 คน ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นได้ชัดว่า ในภาคปฏิบัติผู้ชายมีเมียหลายคนได้ แต่จะไม่มีฐานะเท่าเทียมกับเมียหลวง และมักจะจะไม่เปิดเผยต่อสาธารณชน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันในอนุทินนี้ ผู้เขียนไม่ได้กล่าวอ้างหรือหยาบยกขึ้นมาแม้แต่น้อยเลยว่า ผู้หญิงในสมัยนี้มีสิทธิในการมีคู่ได้หลายคนเช่นผู้ชาย

โดยทั่วไป ในสมัยนี้ฐานะของผู้หญิงจะเปลี่ยนอย่างมากหลังแต่งงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เขียนมักจะอยู่บ้านของเธอเอง และคะเนอิเอะ จะมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว ทั้งนี้เพราะว่าในสมัยเฮอัง ผู้หญิงไม่ต้องออกจากบ้านของตัวเองทันทีหลังแต่งงาน แต่ก็กลับเป็นว่าผู้ชายจะเป็นฝ่ายเข้ามาอยู่ หรือมาเยี่ยมผู้หญิงที่บ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคนเป็นที่ปฏิบัติกันในสมัยเฮอัง ผู้เขียนในเรื่องนี้ไม่ได้ไปอาศัยอยู่กับคะเนอิเอะ จะมีก็

⁷ Etsuko Uemura ed., *Kageroo Nikkigi* Tokyo : Kodansha Gaku Jitsu Bunkoo, 1978, pp. 206.

อยู่ครั้งหนึ่ง เมื่อสามีเธอได้รับการเลื่อนตำแหน่ง เป็นขั้นที่สาม ตอนนั้นเท่านั้นที่เธอย้ายไปอยู่ ใกล้บ้านพักของสามี แต่ก็ไม่ได้อาศัยอยู่ร่วม ชาติเดียวกัน นอกจากนั้น ก็ไม่ปรากฏว่ามี หลักฐานอะไรที่กล่าวอ้างถึงการที่สามีไปอาศัย อยู่กับผู้หญิงคนอื่นนอกเหนือจากเมียหลวงอย่าง แน่นนอน แม้แต่ภรรยาหลวงโทะคิฮิเมะ จาก สภาพสังคมในสมัยนั้น ตลอดจนเหตุการณ์และ ความไม่มั่นคงในชีวิตแต่งงานของเธอบ่อยครั้งที่ เธอจะเขียนบันทึกถึงความเหงาและชีวิตที่น่า เบื่อ ที่ต้องอยู่ในบ้านตามลำพัง

ในอนุทินเธอบันทึกว่า

กลางคืนของฉันช่างอ้างว้างเดียวดาย
พูดจริง ๆ แล้ว แทบจะไม่มีเวลา
ไหนเลย

ที่ฉันรู้สึกมีความสุขอย่างแท้จริง

จากการที่ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วไม่ได้อาศัย อยู่กับสามี ตลอดจนด้วยทกฏหมายที่กำหนดว่า ผู้ชายจะมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนไม่ได้ (แต่ใน ภาคปฏิบัติ ผู้ชายมักจะมีเมียหลายคน) จึงทำ ให้ผู้หญิงซึ่งเป็นเมียน้อยไม่อาจจะไปหาสามีได้ อย่างเปิดเผย และยังถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม ในการที่เธอจะแวะไปหาสามีเมื่อเธอต้องการ เช่น เมื่อคะเนะอิเอะไม่สบายเธอก็ไม่มีโอกาส จะดูแลเยียวสามีได้ เพราะอยู่กันคนละที่กับ เขา เธอบันทึกว่า

ฉันไม่อาจไปดูแลเขาได้ทั้ง ๆ ที่ฉัน
ควรจะทำ

ฉันรู้แต่ว่า ถ้าเขาหายป่วยก็คงไม่
เป็นไร

เพราะฉันไม่อาจทำอะไรได้นอกเหนือ
จากนี้

ไม่เพียงแต่ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายรอว่าเมื่อไร สามีจะมาเยี่ยม เพราะไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน เท่านั้น การไปเยี่ยมสามีของเธอก็ยังไม่นิยม ปฏิบัติกันอย่างเปิดเผย ทั้ง ๆ ที่เมื่อตอนที่ คะเนะอิเอะ บ่วยหนัก เธอได้แต่เขียนจดหมาย ไปให้กำลังใจ จนกระทั่งในที่สุดสามีเขียน จดหมายว่า

ฉันอยากให้เธอมาเยี่ยมฉันตอนเย็น
สักวันหนึ่ง

แม้การมาอย่างเปิดเผย จะเป็นสิ่งที่ทำ
ไม่ได้ก็ตาม

แต่ฉันก็ไม่ได้พบกับเธอมาตั้งนาน
แล้ว

ผู้เขียนบันทึกว่า รู้สึกเป็นห่วงมาก ถ้า ใครรู้เข้าคนจะคิดอย่างไรเกี่ยวกับการไปหาเขา แต่เมื่อเขาเขียนมาอีก ในที่สุดฉันก็เลยตัดสินใจ เสี่ยงไปหาเขา

ในสมัยเฮอัง การแต่งงานทางการเมือง โดยเอาลูกสาวไปแต่งงานกับเจ้าชายเพื่อจะได้ เป็นจักรพรรดินั้น เป็นการกระทำที่ปฏิบัติกัน

อย่างมากในสมัยที่ตระกูลพิจิจะรุ่งเรือง และ
ครอบงำคุมบังเหียนทางการเมืองในสมัยนั้น
บางคนอาจจะมองในแง่ว่า ทำให้ผู้หญิงมีศักดิ์ศรี
เพราะในสมัยนี้ตลอดลูกเป็นผู้หญิงดีกว่าลูก
ผู้ชาย จะได้ใช้ประโยชน์ทางการเมืองได้ แต่
ถ้ามองให้ลึกซึ้ง ฐานะของผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องมือ
ทางการเมือง ที่ถูกปฏิบัติเหมือนสิ่งที่ไม่มี
ชีวิต ดังนั้น ไม่เพียงการแต่งงานดังกล่าวจะทำให้
ผู้หญิงมีฐานะด้อยกว่าผู้ชายเท่านั้น แต่ผู้หญิง
ยังถูกจำกัดบทบาททางสังคม โดยกำหนดว่า ผู้
หญิงไม่ควรให้ชายอื่นนอกจากสามี หรือพ่อตน
เองเห็นหน้า ดังนั้นเมื่อออกนอกบ้าน ผู้เขียน
จะนั่งในแคร่ที่มีม่านปิดมิด หรือแม้แต่เมื่ออยู่
ในบ้านของเธอเอง เธอมักจะนั่งอยู่หลังม่าน
เธอไม่เคยเล่าถึงการพบปะกับชายคนอื่นนอก
จากสามีและพ่อ แม้แต่ตอนที่ อุมะ-โนะคะมิ
มาสู่ขอลูกบุญธรรมของเธอ จากที่เธอบันทึกพอ
จะเดาได้ว่าเธอพูดจากหลังม่านที่บังระหว่างเธอ
และ อุมะ-โนะคะมิ เธอบันทึกว่า

เขายื่นจดหมายให้ฉัน

และได้รับใช้รับไว้คำตอบจากฉัน

ฉันจึงเลื่อนตัวเข้าไปใกล้ม่านด้วยเขา

ของฉัน

อุมะ-โนะคะมิ เจียบอยู่พักใหญ่

ฉันจึงยังรู้สึกอึดอัดในความเจียบ

ของเขา

เขาคงไม่แน่ใจว่าฉันอยู่ที่นั่น

ฉันจึงกระแอมให้เขารู้ว่าฉันอยู่ที่นั่น

ชีวิตของผู้เขียนซึ่งเป็นผู้หญิงชั้นสูงในสมัย
นั้น จะมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่อง
ของรัฐ ตลอดจนโลกภายนอก โดยทั่วไปผู้หญิง
สมัยเฮอังจะฝึกหัดเขียนลายมือให้สวย หัดแต่ง
โคลงกลอน เย็บหรือชุนเสื้อผ้าให้สามีและ
ตัวเอง นอกจากนั้นก็มักจะวุ่นกับการเตรียมตัว
เตรียมใจต้อนรับการมาเยี่ยมของสามี ตลอดจน
การออกไปนมัสการพระตามวัดต่าง ๆ ในบาง
โอกาสเท่านั้น

ตลอดเรื่องที่เธอบันทึกมักจะเป็นเรื่องความ
ทนทุกข์ทรมานในการเฝ้าคอยการมาหาของเข
และความเศร้าเสียใจที่ได้ข่าวการไปมีผู้หญิงใหม่
ของสามี ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวมีตั้งแต่ตอนแต่ง
งาน จนกระทั่งเธอตัดสินใจแยกกับสามี จาก
การที่ความสุขของเธออยู่ที่การมาเยี่ยมของสามี
นั่นเอง เมื่อสามีไม่มาหาเธอนาน ๆ เข้า ความ
รู้สึกว้าวุ่น เหนงา เศร้า ตลอดจนความรู้สึก
ที่ว่าถูกทอดทิ้งทำให้ผู้เขียนเกิดความไม่มั่นคงใน
จิตใจ และทุกข์ทรมานแต่ก็ไม่อาจทำอะไรได้
นอกจากโทษว่าเป็นเวรกรรมของเธอเท่านั้น
ดังจะเห็นได้จากหลาย ๆ ตอนในอนุทินนี้

ฝุ่นที่เกาะรอบ ๆ หมอนของคุณมาก

ขึ้นทุกที

แต่ฉันก็ยังใช้ชีวิตกลางคืนของฉัน

คนเดียว

ฉันเฝ้าแต่บอกตัวเองว่าอย่าไปคิดถึง

คุณ

คุณจำได้ไหมถึงคืนพายุลนที่คุณมา
แล้วมารับจากฉันไป

คุณ (คะเนะอิเอะ) พูดถึงเดือน
กรกฎาคม

คุณอยากจะบอกฉันให้ฟังพอใจกับ
การพบของเรา

ที่มีน้อยพอ ๆ กับดาวบนท้องฟ้าหรือ
อย่างไร

ฉันสรุปว่า ความทุกข์ที่เกิดขึ้นของฉัน
เกิดจากชะตากรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง
ได้

กรรมเก่าในชาติก่อน

ซึ่งฉันคงต้องยอมรับกรรมนั้น

หลังจากที่ดิฉันหยิบยกบางตอนเกี่ยวกับ
ความรู้สึกของผู้เขียนตลอดจนฐานะของผู้เขียน
อนุทินนี้ ผู้อ่านก็คงสงสัยพอ ๆ กับดิฉันที่ว่า
แล้วเราจะพิจารณาฐานะของผู้หญิงในสมัยเฮอัง
จากรายละเอียดที่ผู้เขียนพรรณนาในอนุทินของ
เธอได้มากน้อยเพียงไร เรื่องของเธอสามารถใช้
เป็นข้อมูลฐานะของผู้หญิงในสมัยเฮอังได้หรือไม่

ดิฉันคิดว่ามีหลายประเด็นที่จะต้องหยิบยก
ขึ้นมาประกอบให้เห็นจริงในการที่พิจารณา
ฐานะของสตรีในสมัยเฮอังนี้

ก่อนอื่นเราคงไม่อาจปฏิเสธความจริงที่ว่า
อนุทินคะเงะโร เป็นอนุทินเกี่ยวกับชีวิตจริง ๆ

ของลูกสาวผู้ว่าราชการจังหวัดคนหนึ่ง ที่ต้อง
แต่งงานกับคะเนะอิเอะ ซึ่งเป็นหลานชายของ
ตระกูลฟูจิวะระ ผู้มีอำนาจในสมัยนั้น แต่การ
ที่จะสรุปจากการอ่านอนุทินของเธอเพียงเท่านั้น
แล้วก็สรุปว่าเป็นฐานะของผู้หญิงส่วนใหญ่ใน
สมัยเฮอัง คงไม่ถูกต้องและเหมาะสมนัก แต่
อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เราทราบสถานการณ์ต่างๆ
ที่ขัดพอสสมควรเกี่ยวกับผู้หญิงชั้นสูงในสมัยเฮอัง
ว่ามีชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร อนุทินนี้ยัง
แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้ชายมีภรรยามากกว่า
หนึ่งคน ซึ่งขัดกับกฎหมายที่กำหนดไว้ นอกจาก
จากนั้น ในภาคปฏิบัติ ในหมู่ชนชั้นสูง การที่
สามีอาศัยในที่สองที่ แม้จะไม่มีหลักฐานแน่นอน
นำมาอ้างอิง หรือการมีสามีอาศัยในบ้านเมีย-
หลวงนั้นถือเป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติกัน แต่ไม่
มีประเพณีว่า ผู้หญิงแต่งงานแล้วไปอยู่บ้านสามี
ในสมัยเฮอัง⁸

นอกจากนั้น อนุทินนี้ยังสะท้อนให้เห็น
ชีวิตที่ซ้ำซากจำเจ วันๆ ไม่มีกิจกรรมอะไรสำหรับ
ให้ผู้หญิงชั้นสูงทำ นอกเหนือจากการเฝ้ารอคอย
การมาหาของสามี และการเขียนโคลงกลอน
ตอบว่าพึงว่าพันถึงความรักแก่ชายที่เขียนมาหา
แต่สำหรับผู้เขียนอนุทินคะเงะโรนั้นมีลักษณะที่
เด่นชัดที่แตกต่างกับสาวคนอื่น โดยที่เธอแสดง
ถึงความไม่พึงพอใจในสภาพชีวิตแต่งงานในอนุทิน
ของเธอ ซึ่งคิดว่าส่วนใหญ่ก็คงไม่ได้แตกต่าง

⁸ Joyce Lecbra, Joy Paulson and Elizabeth Powers. *Women in Changing Japan*, pp. 3, 5, 7.

จากเธอนักเพียงแต่ว่าผู้หญิงคนอื่นไม่ได้กล่าวถึง ในจุดนี้เป็นรูปธรรมมากมายเท่าของเธอ ซึ่งอาจเป็นผลจากความรู้สึกส่วนตัวของเธอเอง ที่ว่าเธอถูกบีบบังคับให้แต่งงาน และมีบทบาท จำกัดเพียงแค่นั้นที่พ่อกันเองของผู้หญิง ในสมัย นั้นก็ได้ จึงทำให้ความรู้สึกของเธอที่เขียนใน อนุทินเต็มไปด้วยความเศร้า และเกลียดชังชีวิต ตนเอง

ถ้าจะกล่าวไปแล้ว ศาสนาพุทธและลัทธิ ขงจื้อก็มีส่วนที่ทำให้ฐานะของผู้หญิงด้อยกว่า ผู้ชายอย่างมากทีเดียว

ความนึกคิดของขงจื้อเกี่ยวกับฐานะที่ต่ำ ด้อยของผู้หญิงมีบันทึกใน ซิหฺซีเคียว หรือข้อ อ้าง 7 ประการที่ผู้ชายขอหย่ากับผู้หญิงได้ โดย ถือเป็นส่วนหนึ่งในบทบัญญัติสมัยศตวรรษที่ 8 และมีผลใช้ในพระราชบัญญัติไทโฮและเรื่อยมา ข้ออ้าง 7 ประการได้แก่ เมื่อผู้หญิงไม่อาจให้ กำเนิดลูกชายแก่สามี ชุบชิบนิินทา เสเพล อิจจาริชิยา ขโมยของสามี ไม่เชื่อฟังสามี และเป็นโรค แต่จริงๆ แม้จะไม่มีข้ออ้างดังกล่าวก็ ตาม เพียงแค่สามีไม่ไปหาภรรยาของตน ก็ถือ ว่าเป็นการหย่าโดยปริยาย⁹ ที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป แต่อาจจะเป็นเพราะสภาพบ้านเมืองที่สงบสุข

ก็ได้ที่ทำให้การหย่าตามกฎหมายมีน้อยมากใน สมัยเฮอัง

นอกจากนั้น รูปแบบของศาสนาพุทธที่รับ จากจีนเข้าสู่ญี่ปุ่นยังประกอบด้วยเนื้อหาที่ต่อต้าน ผู้หญิง ซึ่งไม่เหมือนกับศาสนาพุทธโดยทั่วไป ในประเทศอื่น ศาสนาพุทธสอนว่าธรรมชาติ ของผู้หญิงโดยกำเนิดแล้วเลวทราม แม้แต่ใน นิยายยอดนักกรักเกนจิ ยังกล่าวว่า “ถ้าผู้หญิงไม่ ได้เลวจากชาติกำเนิด พวกเขาก็คงไม่มาเกิดเป็น ผู้หญิง”¹⁰ นอกจากนั้น ศาสนาพุทธยังโจมตีสตรี เพศว่า “ผู้หญิงเต็มไปด้วยบาป ไม่มีอะไรน่ากลัว เท่ากับผู้หญิง”¹¹ ศาสนาพุทธนิกายเทนดะอิและ ชินงง กล่าวว่า “ผู้หญิงต้องทนทรมานกับบาป ดังเดิมและอุปสรรคกิดขวาง 5 ประการ หรือ โงะโซ ซึ่งกิดขวางทำให้ผู้หญิงไม่อาจหลุดพ้นจาก บ่วงกรรมและไปเกิดใหม่ได้ สิ่งที่ผู้หญิงพอจะมี หวังก็คือการไปเกิดใหม่เป็นผู้ชายเท่านั้น”¹²

ทางด้านศาสนา ผู้หญิงถูกดูถูกกดขี่เห็นว่า เป็นสิ่งเลวทรามที่ทำให้ผู้ชายไม่อาจไปเกิดใหม่ แม้ว่าในพระราชบัญญัติไทโฮ ปี ค.ศ. 702 และ พระราชบัญญัติโยโร ในปี ค.ศ. 718 จะมีการ ระบุห้ามสามีมีภรรยา (ถูกต้องตามกฎหมาย) เกิน 1 คน และผู้หญิงยังได้รับการคุ้มครองทางด้าน

⁹ Ivan Morris. *The World of the Shining Prince*. New York : Penguin Books, 1979, p. 217.

¹⁰ Murasaki Shikibu. *The Tale of Genji*. New York : Alfred A. Knopf Inc., 1979, p. 666.

¹¹ Joyce Lebra, Joy Paulson and Elizabeth Powers. *Women in Changing Japan*. pp. 3, 5, 7.

¹² Joyce Lebra, Joy Paulson and Elizabeth Powers. *Women in Changing Japan*. pp. 3, 5, 7.

สิทธิจากกฎหมายในสมัยนี้ ซึ่งก็คือสิทธิในการ
รับมรดกและดูแลทรัพย์สินได้¹³ ก็ตาม แต่ใน
ภาคปฏิบัติ สามิผู้เขียนมีเมียน้อยรวมทั้งตัวเธอ
ด้วยถึง 6 คนไม่นับเมียหลวง และตัวเอกเกนจิ
ในเรื่อง เกนจิโมะโนะงะตะริ ก็เช่นกัน ปรากฏ
การณ์ที่เกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นว่าเธอไม่ได้รับการ
คุ้มครองจากกฎหมายในด้านนี้ เธอได้แต่ระบาย
ความอดกลั้นความขมขื่น และความเศร้าใน
อนุทิน จนกระทั่งในที่สุดเธอก็ต้องขอแยกกับ
เขาหลังจาก 21 ปีของชีวิตแต่งงานกับคะเนะอึเอะ

ถ้าเราคิดว่า “ความสุขของผู้หญิง” สามารถ
ใช้เป็นเครื่องวัดฐานะของผู้หญิงที่มีต่อชนบ-
ธกรรมนิยมประเพณี สถาบันการแต่งงานเพื่อ
ผลประโยชน์ทางการเมืองโดยตระกูลฟุจิวะระ
พระราชบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนสังคม
และการใช้ชีวิตของผู้หญิงในสมัยเฮอังได้ละก็

เราก็คงจะสรุปได้ว่า ฐานะของผู้หญิงชั้นสูงใน
สมัยนั้นแย่มาก แม้ว่าฐานะของผู้หญิงชั้นสูงคน
หนึ่ง เช่น ผู้เขียน คะเงะโรนิกิชิ อาจจะไม
สามารถนำมาใช้เป็นข้อสรุปฐานะผู้หญิงในสมัย
เฮอังได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดอนุทิน
ของเธอก็สามารถใช้เป็นกระจกส่องให้เห็นถึง
ฐานะที่ต่ำต้อยของผู้หญิงชั้นสูงในสมัยเฮอังคน
หนึ่งได้อย่างชัดเจน ความเศร้าและความทุกข์
ทรมานที่เธอบรรจงเขียนในอนุทินของเธอนั้น
ก็เพื่อประกาศให้ชาวโลกได้รู้ถึงความขมขื่นใจ
ของเธอ แต่ก็ไม้อาจทำอะไรได้ในสมัยเฮอัง
ส่วนเรื่องเกี่ยวกับฐานะทางสังคมหรือบทบาท
ของผู้หญิงญี่ปุ่นในปัจจุบันนั้นพัฒนามากขึ้น
หรือแย่ลงกว่าในอดีตหรือไม่นั้น คงเป็นอีกหัว
ข้อหนึ่งที่จะต้องวิเคราะห์ และแยกแยะให้
ละเอียดลงไป ซึ่งไม่ได้อยู่ในขอบข่ายของบท
ความที่ดิฉันนำมาเสนอ ณ ที่นี้

¹³ Ivan Morris. *The World of the Shining Prince*. New York : Penguin Books, 1979, pp. 217.

บรรณานุกรม

- Donald Phillipi, tr., *Kojiki*, Tokyo : University of Tokyo Press, 1968.
- Edward Seidensticker. *The Gossamer Years*. Tokyo : Chares E. Tuttle Co., 1978.
- Edwin O. Reischauer. *The Japanese*. Tokyo : Charles E. Tuttle Co., 1980.
- Etsuko Uemura ed., *Kagero Nikki Ge* Tokyo : Koodansha Gaku Jitsu Bunko, 1978.
- G.B. Samson. Japan : *A Short Cultural History*. California : Stanford University Press, 1978.
- Hisao Kawaguchi ed. *Nihon Koten Bungaku Taikei*. Tokyo : Iwanami Shoten, 1957.
- Ivan Morris. *The World of The Shining Prince : Court life in ancient Japan*. New York, 1979.
- Joyce Lebra, Joy Paulson, and Elizabeth Powers ed., *Women in Changing Japan*. Stanford : Stanford University Press, 1978.
- Jun Tsugita and Zenmei Onishi *Kageroo no Nikki Shinkaku*. Tokyo : Meiji Shoin, 1960.
- W.G. Aston, tr., *Nihongi*. Tokyo : Charles E. Tuttle Co., Inc.
- Women's and Minor's Bureau. *The Status of Women in Japan*. Japan : Ministry of Labor, 1974.